

KLEMEN TERÉZIA

NEMZETI GYÁSZNAP (OKTÓBER 6.) – AZ ARADI VÉRTANÚK EMLÉKEZETE

Októberben sorjáznak a magyar nemzeti ünnepek és emléknapiak. Időszzerű tehát, hogy szót ejtsünk az iskolai ünnepség, de inkább megemlékezés aktualitásáról. Meg kell tanítanunk, s főleg meg kell értetnünk a gyerekekkel, kik voltak ezek az emberek, és miért kell megemlékeznünk igaztalan halálukról, kivégzésükről.

A tizenévesek világképe, gondolkodása a hazáról, a történelemről, a nemzet hőseiről nem mindig egyértelmű, ezért kell felidézni, tudatosítani bennük és elképzelteni velük azt a történelmi helyzetet, ami előidézte 1849. október 6-át. Ahhoz, hogy meg tudjuk magyarázni, milyen célért estek el a szabadságharc résztvevői, mi volt az az eszme, amiért érdemes volt harcolni, rendkívül fontos, hogy érezzük és érezzessük, nem hiába hozták az áldozatokat, volt értelme idő előtti haláluknak. Én nem igazán kedvelem a csataképeket, a háborús leírások önmagukban nem nagyon érdekelnek. Engem csak az a kérdés izgat: miért volt mindez, mit is védtek oly elkeseredetten és keményen, miért harcoltak, s kik voltak azok, akik az eszméssel azonosulni tudtak annyira, hogy az életüket áldozták érte.

Amikor a szabadságharc tábornokai 1849. augusztus 11-én az aradi várban eldöntötték, hogy a cári túlerő előtt 1849. augusztus 13-án Világosnál leteszik a fegyvert, nem sejtették, hogy ugyanebben a várban fejeződik be majd az életük. Útjuk messziről és különféle irányból vezetett a magyar szabadságharchoz és Aradra, egy dologban azonosak voltak, a magyar szabadság eszméihez halálukig hűek maradtak. Szeretném bemutatni, kik voltak ők, hányan voltak és hogyan váltak Haynau áldozataivá.

De ki is volt az a Haynau, s hogyan került Magyarországra?

A világosi fegyverletétel után a Habsburgok úgy érezték, eljött a várt történelmi pillanat: megteremthetik az annyira óhajtott egységes birodalmat, és abszolutista módon kormányozhat-

nak. A magyarokat úgy akarták megbüntetni, hogy a birodalom többi népét is elrettentsék a további forradalmi megmozdulásoktól. Ezért az uralkodó – I. Ferenc József – teljhatalmat adott a kegyetlenkedéseiről hírhedt Haynau tábornoknak, aki véres bosszúval kezdett hozzá a „rend” helyreállításához. Tehetetlen dühvel intézkedett az itthon fogva tartott tábornokok sorsa felől – akiknek egyébként kegyelmet ígértek –, mivel a török földre menekült emigrációt (élén Kossuthal) nem tudta elérni, letartóztatni és bebörtönözni. Haynau a magyar honvédtisztek elleni kegyetlen intézkedései már korábban elkezdődtek és folytatódtak később is, hisz 1849. augusztus 20-án Temesvárott főbe lőtték Hruby Gyula őrnagyot, Görgey Artúr segédtisztjét. 1849 nyara és 1850 februárja között még további 3 honvédtisztet végeztek ki Aradon: Ormai Norbert ezredest, őt szokás az első aradi vértanúnak nevezni, 1849. október 25-én Kazinczy Ferenc író fiát, Kazinczy Lajost, őt szokás a tizenötödik aradi vértanúnak mondani, s 1850. februárjában Bem tábornok hadsegédjét, Ludwig Hauk alezredest. Az aradi várbörtönben lelve halálát Lenkey János vezérőrnagy, akit csak azért nem végeztek ki, mert a börtönben megtévelyledett. Így tehát az Aradon kivégzett tisztek száma tizenhat, mi mégis csak az aradi tizenhárom vértanúról szoktunk megemlékezni. Egy szemtanú visszaemlékezése alapján lássuk, kik voltak ők. A szabadságharc kezdetén mindegyikük aktív vagy a császári és királyi hadseregből kilépett magas rangú tiszt volt. A 13 aradi vértanú közül a legfiatalabb 30, a legidősebb 54 éves volt, s a legkülönbözőbb nemzet tagjai voltak.

S most egy nagyon ritkán olvasott és idézett szemtanú visszaemlékezésének egy részletét olvashatjuk. A szemtanú Teleki Sándor, „a vad gróf”, Petőfi barátja, aki emlékeit 1854-ben franciául írta le. Teleki együtt raboskodott a kivégzett honvéd főtisztekkel, de sikerült megszöknie a fogságból, és kalandos

körülmények között jutott el Franciaországba.

„...Ez az éjszaka – oly gazdag emlékekben azokra, akiknek megadatott túlélni azt – végre elmúlt, s meghasadt a hajnal.

Lázás aggodalomtól gyötörtén várunk. Celláinkat egy zászlóalj gyalogság vette körül szuronyosan. Mikor a hét órát ütötte, sortűz tompa dördülése rettentett meg bennünket, melyet egyetlen lövés követett.

Haynau megkegyelmezett négy elítéltnak: Kiss, Dessewffy, Schweidel és Lázár agyonlövették. – Ez volt Haynau kegyelme.

De csak hárman roskadtak össze, Kiss tábornok állva maradt, a büszke, az ironikus Kiss, aki nem akarta meghazudtolni előkelő modorának hírét.

– Hát én – kiálta –, rólam elfeledtek?

A káplár, kinek puskája töltve maradt, kilépett a sorból, s rálőtt a nyugodt tábornokra, aki homlokán találva elhullott azon osztrák golyók egyikétől, melyeknek özönét annyszor zúdította magára.

Ez volt az az egy lövés, melyet a sortűz után hallottunk, ez volt október 6-a tragédiájának előjátéka....

....A kazamatákban halotti csend uralkodott. A felháborodás, a fájdalom, a harag, a tehetetlenségünk érzete odaszegezett bennünket némán a lőrészekhez, s nem volt szavunk a gyilkosokhoz, kik megengedték, hogy tanúi legyünk az utolsó útnak, mely minden reményunktől megrabolt.

A csapat és kísérete lassú léptekkel haladt a vesztőhely felé, mely háttal az erőd sáncai felé volt választva. Kilenc ember, kilenc óriás, kilenc akasztófa: ilyen volt Haynau fényűzése!...

Poeltenberg volt az első. Alacsony ember volt, de hatalmas izomerővel, halálküzdélme hosszú volt és rettentés.

Utána következett Török tábornok, akit kuttyája ekkor sem hagyott el, szomorúan nézván urára.

Harmadik volt Knezić.

Végre Láhner szenvedett ki, a tegnapi mélabús fuvalás. Kellemes arca semmit se változott. Lelke elröpült. Utána Nagysándor, a budai hős. Arca sugárzott. Megvető tekintetet vetett az osztrák tisztekre, s szóla: – Hodie mihi, cras tibi. (Ma nekem, holnap neked.) – Azután reszkető hangon: – Isten, áldd meg hazámat [!] – Fellépett és... meghalt.

Most jött Leiningen, aki az utolsó pillanatban egy erőteljes szóval tisztára tudta mosni nyomorult ellenségei által rágalmazott becsületét: Damjanich felé fordulva így szólt: – Isten veled, kedves atyám! – Ez karjait kiterjesztve felelt: – Isten veled, fiam, nemsokára követlek!

Aulich következett. Meghalt szó nélkül, nem vesztett semmit hideg méltóságából, mely őt megkülönböztette. Eldobott szivara életével egyszerre aludt ki.

És most rád került a sor, derék Damjanich, aki Vécseynek akartad átengedni az elsőséget, mondván: – A harcban mindig a legelső voltam, ma az utolsó akarok lenni. S ezt mondta:

A haza ügye szent volt, s a mi halálunk új erőt ad neki! – aztán a nemes szív megszűnt dobogni.

Utolsónak halt meg Vécsey, büszkén, méltóságosan hőiesen, mint többi bajtársai...."

A holttesteket elrettentésül estig még az akasztófán hagyták, de ezzel éppen az ellenkező hatást érték el, mert a kivégzés helye valóságos búcsújáró helyé lett. S ugyanezen a napon Pesten Haynau teljes jogtiprást követett el, hisz az ország első törvényesen kinevezett miniszterelnökét, Batthyány Lajos grófot is kivégeztette az egykori Neugebäude épületének udvarán, a mai Szabadság téren. Ennek emlékére 1926-ban itt avatták fel a Batthyány örökmécsesét, amely azóta is a szabadság jelképe.

És ugyanez a büntetés járt még további 20 magas rangú honvédtisztnek. Több száz tisztet pedig halálra ítélték, később az ítéletek nagyobb részét kegyelemből húsz esztendei várfogságra változtatták. Így a birodalom börtönei – a pesti Újépület, Olmütz, Josefstadt,

Kufstein, Theresienstadt, Munkács, Arad – megteltek a magyar szabadságharc tisztjeivel.

Október 6-a azóta is a magyar nemzet gyásznapja. A szabadságharc bukása után a teljes terror jegyében a vértanúkról említést sem lehetett tenni, titokban földelték el őket, temetésükről csak évekkel később lehetett intézkedni. Illegálisan annál többet beszéltek róluk.

Az a hősiес katonai teljesítmény, az a bátorság, amelyet a magyarság és a magyar honvédsereg 1848-49-ben felmutatott, hihetetlen rokonszenvet váltott ki Európa-, sőt Amerika-szerte.

És ilyenkor eszembe jut a XX. századi amerikai író, Hemingway gondolata: „...az ember nem arra született, hogy legyőzzék... Az embert el lehet pusztítani, de nem lehet legyőzni.”

FELHASZNÁLT IRODALOM:

■ Katona Tamás: *Az aradi vértanúk I-II.* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1979.